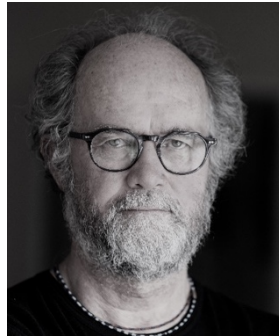




«Det kristne håpet» i synkretistisk lys



Asle Jøssang

Sosialantropolog, førsteamanuensis NLA Høgskolen/Fjellhaug Internasjonale Høgskole
asle.jossang@nla.no

Resymé

I misjonssammenheng blir synkretisme tradisjonelt oppfattet som utvanning og forvrenging av kristen tro på grunn av vedvarende trekk eller overføringer fra gammel tro og kultur. Det skal en helst unngå. Denne artikkelen hevder imidlertid at synkretisme i betydning kulturell og religiøs blanding er uunngåelig. All overgang til ny kunnskap har kontekstuelle føringer i seg. En teologisk refleksjon om kulturens funksjon vil vise at kontekstuell påvirkning har en gudgitt hensikt, selv om syndefallets realitet gjør dette til et ulendt terreng. Nettopp derfor er det viktig å adressere synkretistiske sekvenser på sensitivt og empatisk vis for å unngå at de avstedkommer misforståelser og forvrenginger.

Keywords

Kontekstualisering, synkretisme, hybriditet, kulturteologi, sosialantropologi, inkarnasjon, kritisk realisme, Hiebert

Indledning

«Det kristne håpet» er et av disse vide begrepene som samler forventningene troende har til Gud. Ettersom det er et vidt begrep, vil det være variasjon i hva den enkelte legger i begrepet. Det avhenger av forhold som livssituasjon og kulturell kontekst som personen befinner seg i.

For misjonæren som kommer fra en land med et godt utbygd velferdssystem, har innsikt i sekulær vitenskap og i tillegg har tilgang på moderne teknologi og kompetanse, vil begrepet «det kristne håpet» lett knyttes til det en fortsatt ikke behersker i livet; til en åndelig og eskatologisk dimensjon. Hans preken preges av det. Mens tilhøreren, en nyomvendt og spørrende quechuabonde i Andes, som er vant til å foreta offerritual til jordgudinnen Pachamama for å sikre god vekst og avling, har det på tilsvarende vis. Han sitter og tenker på hvordan god avling kan sikres nå som han er blitt en *hermano*, en «broder».

Risikoen er stor for at bonden ikke får svar på sin problemstilling og går skuffet hjem, mer forvirret og urolig enn før. Han begynner å fylle det forståelsesmessige vakuumet på



synkretistisk vis. Siden han nå er blitt en *hermano*, bør han vel finne en «kristen» måte å gjøre det på, ta i bruk nye gjenstander – bibelboken, kanskje? Eller han faller etter hvert fra fordi denne nye religionen ikke synes å svare på hans behov.

Den nye missiologien

Dette scenariet er en rekapitulasjon fra flere tiår tilbake, da jeg var fersk misjonær i Peru. Jeg skal ikke uttale meg på mine kollegaers vegne, men husker at kulturpåvirkning var et fenomen jeg ikke tok særlig hensyn til i begynnelsen. Med Den Hellige Ånds hjelp ville nok forkynnelse gjøre sin mirakuløse gjerning i folks hjerter og sinn. Det skjedde, men hva med alle de som ikke tok imot, eller som etter hvert falt ifra? Hva skyldtes det? Det var lenge et ikke-tema, eller ble (bort)forklart med at en må regne med at «ikke alt faller i god jord».

I mellomtiden hadde post-modernistisk epistemologi også begynt å utfordre evangelikal missiologi. Lausanne-bevegelsens konferanse i 1978 på Bermuda ble en *game-changer* hvor kultur og kulturpåvirkning ble gjort til et teologisk tema. Inkarnasjonen ble «oppdaget» som modell for hvordan Gud kommuniserer med menneskene gjennom kulturelle kategorier (Stott og Coote 1981), og i de påfølgende årene inspirerte det i økende grad utviklingen av interkulturell kommunikasjon som en viktig komponent i misjonsvirksomheten.

I norsk sammenheng hadde misjonsprofessor Olav Guttorm Myklebust allerede i 1974 publisert sin bok *Misjonskunnskap*, hvor han bl.a. kommer med følgende refleksive observasjon: Både misjonærene «ute» og misjonsfolket «hjemme» så det som «noe selvfølgelig at utbredelsen av det kristne budskapet gikk hånd i hånd med utbredelsen av den europeisk kultur» (Myklebust 1974, s 189). Det er ikke fritt at det satt litt langt inne å skulle se på seg selv i en slikt «kulturimperialistisk» lys. Men når innflytelsesrike missiologer som Paul Hiebert og andre begynte å gjenta det refleksive anliggendet om hvordan egen kulturpåvirkning lett kan gjøre misjonærer «blinde» for andres virkelighetsforståelser, begynte vi å rette oss opp i ryggen. I skandinavisk misjonskontekst har aktører som Øyvind Dahl, Tormod Engelsen, Jan-Martin Berentsen, Knud Jørgensen og Viggo Mortensen bidratt til å åpne denne nye missiologien.

Misjon og kultur

Tilbake til starten i Peru: Da Misjonssambandet skulle begrunne hvorfor det var viktig å starte misjonsvirksomhet i et katolsk land der folk flest allerede var døpt, ble folkereligiositet og synkretisme ofte trukket fram. I det ytre kunne peruaneres religiositet se riktig kristelig ut, men forståelse og motivasjon som lå til grunn ga inntrykk av en folkereligiositet basert på «lovgjerninger». «Der korset stenger for Kristus» og lignende catchy formuleringer pekte på synkretismen vi møtte, mens vår oppgave var å formidle en «ren» kristendom.

«Ren» kristendom? Hieberts bøker ble etter hvert utfordrende innflytelser. Der skrev han om at «we are largely unaware of the deep assumptions we make about the nature of reality» (Hiebert 1985, s. 111), om hvordan det unngåelig preger både bibelbruk og forkynnelse. Denne tematikken tiltok utover hans forfatterskap. I hans siste bok, utgitt posthumt, skriver han: «Our



theology is our understanding of Scripture in our contexts: It may be true, but it is always partial and perspectival» (Hiebert 2009, s 29).

Dette høres ut som en forståelse som munner ut i ren og skjær relativisme.

Antropologen Hiebert tar utgangspunkt i det som er et udiskutabelt faktum, nemlig mangfoldet i teologier og trosretninger som finnes der ute i det empiriske feltet. Mangfoldet eksisterer til tross for at alle forfekter ett og samme felles kildetilfang; den samme gudsåpenbaring, det samme Guds Ord, den samme Helligånd som leder til sannheten. Likevel oppstår det forskjeller, noe sosiologer som Peter Berger har brukt som argument for fremveksten av en av sekularisering som undergraver kristentroens guddommelige troverdighet (Berger 1990, opprinnelig 1967).

Hieberts løsningsforslag, derimot, er basert på en vitenskapsteoretisk tilnærming hentet fra kritisk realisme. Her fastholdes en ontologisk realitet («Truth as God knows it») samtidig som det empiriske, epistemologiske feltet blir tatt på alvor. Gud gjør det mulig for oss å bli delaktige i ontologiske sannheter samtidig som dennesidige forhold åpenbart gjør at våre teologier blir varierte. Disse variasjonene skyldes at vi mennesker er ufullkomne og begrensede, men har også noe med at kultur er *ment* å spille en rolle i gudsformidlingen, jamfør inkarnasjonens hensikt (Hiebert 1999).

Vi har en tendens til å se på kultur som et forstyrrende element, noe som står i veien for «ren» forståelse av kristen tro. Tar vi derimot på alvor forhold som: 1) at Gud har skapt samfunn og kultur med den instrumentelle hensikt at menneskene skal leve trygge og ordnede liv, 2) at menneskene har fått i oppdrag å videreføre kulturoppgaven, 3) at Gud kommuniserer med menneskene gjennom de sosiale og kulturelle strukturene han har skapt, 4) at menneskers kognitive måter å lære nye ting på er en del av skaperverket, og 5) at alt dette fortsetter å fungere, om enn relativt og ufullkomment, i den falne tilstand – åpner et nytt og dynamisk perspektiv seg.

Synkretisme - hybridisering

Luthersk samfunnsteori slik den kommer frem i læren om «det verdslige regimentet», har et stort potensiale i å utdype forståelsen av at samfunn og kultur er gudgitte strukturer som er ment å spille aktive og regulerende roller i menneskers liv (Schumacher 2016). Læren om det «det verdslige regimentet» forholder seg til samfunnsmessige styringsstrukturer, og har tradisjonelt blitt anvendt på staten. Men vi snakker her prinsipielt om samfunn og kultur i vid forstand (se også for deg uformelle jeger- og sankersamfunn), hvor også den synlige kirken som samfunnsstørrelse er inkludert. Der får menneskene i den spesielle gudsåpenbaringen samtidig som de blir sosialisert i en bestemt kontekst. Gudsåpenbaring blåser åpenbart ikke bordet rent for kulturell innflytelse og dens funksjoner.



I dette perspektivet er synkretisme en normaltilstand i den forstand at læring alltid handler om blanding av det kontekstuelle med det nye. Når vi mennesker tilegner oss ny kunnskap gjør vi

det alltid på grunnlag av det vi allerede vet og behersker. Vi forsøker å koble oss til noe gjenkjennelig i det nye og foretar det Lakoff og Johnson karakteriserer som «metaforisk brobygging» (Lakoff og Johnson 1999). I moderne antropologi er det meningsløst å snakke om essensielt rene kulturelle kategorier. Alt er i større eller mindre grad hybride eller kreole

blandingsformer. Forestillinger om rene kategorier ligger på et sosialt og politisk plan (Shaw og Stewart 1994). Wheaton-professor Scott Moreau slår fast at kulturelle grenser er porøse og flytende og at det til tider kan være umulig å skille synkretisme fra kontekstualisering (Moreau 2012, s. 129).

Bonden i Peru reagerer derfor normalt når han vurderer det han hører ut ifra iboende virkelighetsforståelse. Det samme har misjonæren gjort, som går til Bibelen påvirket av den generelle sekulariseringen i oppveksten i sitt hjemland. Spørsmålet er om dette er galt. Nettopp fordi utenom-bibelske samfunnsforhold påvirker bibelforståelse, og ut ifra tanken om at Gud ønsker å være meningsfullt til stede i de kulturelle forutsetningene folk befinner seg i, skal en være forsiktig med å avvise slik hybridisering. Det er selvsagt krevende å manøvrere i holistiske samfunn hvor det kulturelle og det religiøse er tett sammenvevd, men også der er det viktig å holde fram at selv det ufullkomne har en ordningsfunksjon i folks liv.

Evangelikal missiologi er like fullt samstemt i at synkretisme blir et problem hvis den fører til «the replacement or dilution of the essential truths of the gospel through the incorporation of non-Christian elements» (ibid.). Hva gjør man da?

Oppmerksomhet på hybriditet og synkretisme som læringsveier gjør at en bør gå slike utfordrende kontekster i møte med ydmykhet og refleksivitet på egne vegne. Det er det første. Det andre er å møte Den Andre med respekt og empati. Den eller de det gjelder har sannsynligvis forsøkt å få livet til så godt det lar seg gjøre innenfor forutsetningene en lever under. Kulturens ordningsfunksjon er gjeldende selv om den er ufullkommen. Hvis den blir presset unødig hardt, kan det avstedkomme en anomalisk situasjon som skyver samfunnsforhold ut i en kaotisk og oppløsende tilstand. For det tredje bør saken eller situasjonen det gjelder *adresseres* ved å ta utgangspunkt i deres virkelighetsforståelse på en måte som de kjenner seg igjen i. Har Bibelen faktisk noe positivt og bekreftende å si inn i deres virkelighetsforståelse, ikke bare et korrektiv? Kanskje må det undersøkes til fra misjonærens side, både av kulturen og av et relevant bibelmaterial.

Så kan man, for det fjerde, begynne å peke vei ut av denne virkelighetsforståelsen og inn i en ny når det er nødvendig. Slik Jesus gjorde: «Dere har hørt sagt, men jeg sier dere.» Misjonæren vet hva Bibelen sier er det viktigste i livet; frelsen i Kristus. Men han eller hun bør likevel ikke ta lett på det som er viktig for folk i situasjonen de befinner seg i. Det som er viktig for lokalbefolkningen, bør være viktig for misjonæren.



Kontekstualisert misjonsvirksomhet

Lov og evangelium er en teologisk sammenstilling av luthersk forståelse av Bibelens budskap, men ikke nødvendigvis en fast evangeliseringsprosedyre. Guds Ord skal både utfordre og anfekte, men i møte med en fremmed kulturell kontekst bør en gå tålmodig og sensitivt fram. For en utenlandsk misjonær er dessuten tillitsbygging og opparbeiding av troverdighet viktig. Omvendelse og forståelsesmessig overgang til ny tro kan ta tid og i den sårbare overgangsperioden er sjansen stor for at problematisk synkretisme fortsetter.

Kanskje er det nettopp frykt for synkretisme som gjør at en ønsker å holde igjen og formidle et «rent» budskap (det en er vant med hjemme fra). Men hvis dette fører til at folks følte behov og virkelighetsoppfatninger ikke blir adressert, kan det snarere føre til enda mer problematisk synkretisme – selv om den i det ytre endatil ser evangelisk ut.

Missiologen Charles Kraft har lenge hevdet at redsel for synkretisme ofte har hatt en paralyserende virkning på kontekstualisert misjonsvirksomhet og dermed, ironisk nok, avstedkommet nettopp mer synkretisme. Han oppfordrer oss til å være mer vågale og kreative (Kraft 2005, s. 77). Moreau begrunner dette nærmere slik:

«Contextualizers should realize that one way to help avoid syncretism is to ensure that faith in Christ provides real answers to the problems people face, not simply theological formulations that have no «feet» in daily life» (Moreau *ibid.*: s, 129).

Spørsmålet om det kristne håpet ble aktualisert en gang min peruanske medarbeider og jeg samtalte med en nyomvendt kvinne i byen vi arbeidet i. Hun følte på sterk uro etter å ha begynt i vår menighet – det skulle jo være motsatt! Uroen skyldtes at hun hadde kvittet seg med alle helgenstatuer og andre fetish-gjenstander både inne i huset og på taket, som til vanlig hadde hatt en beskyttende virkning, slik hun opplevde det. Som evangelisk kristen var det nå forventet at hun ikke lenger skulle ha tiltro til slikt. Hun hadde skaffet seg en bibel, men hun fant ingen trøst i den ettersom hun var analfabet og ikke kunne lese den.

Min medarbeider visste råd. Han oppfordret kvinnen til å ta med seg bibelen i sengen når hun la seg til å sove om kvelden og samtidig be Jesus gi henne ro og fred. Dette i en kontekst hvor mening blir knyttet til objekter. Det hjalp. Denne kvinnen modnet som kristen og ble etter hvert et trofast og betrodd medlem i menigheten.



Litteartur

- Berger, Peter. 1990. *The Sacred Canopy, Elements of a Sociology of Religion*. New York: Anchor Books
- Hiebert, Paul G. 1985. *Anthropological Insights for Missionaries*. Grand Rapids: Baker Book House
- Hiebert, Paul G. 1999. *Missiological Implications of Epistemological Shifts, Affirming Truths in a Modern/Postmodern World*, Harrisburg: Trinity Press International
- Hiebert, Paul G. 2009. *The Gospel in Human Contexts, Anthropological Explorations for Contemporary Missions*. Grand Rapids: Baker Academic
- Kraft, Charles. 2005. "Why Isn't Contextualización Implemented?" I *Appropriate Christianity* redigert av Charles Kraft, 67-7.) Pasadena: William Carey Library
- Lakoff, George og Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh, The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books
- Moreau, Scott. 2012. *Contextualization in World Mission, Mapping and Assessing Evangelical Models*. Grand Rapids: Kregal Academic
- Myklebust, Olav Guttorm. 1974. *Misjonskunnskap*. Oslo: Gyldendal forlag.
- Schumacher, William. 2016. "Theology for Culture: Confrontation, Context, and Creation", *Concordia Journal*, Summer issue, 211-222.
- Shaw, Rosalind og Charles Stewart (red). 1994. *Syncretism/Anti-syncretism, The Politics of Religious Synthesis*. London: Routledge
- Stott, John og Robert Coote (red). 1981. *Down to Earth, Studies in Christianity and Culture*. London: Hodder and Stoughton